

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ОРГАН НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Год. LI

2004

кн. 4

ТЕКСТОВЕТЕ В ТАЗИ КНИЖКА НА СПИСАНИЕТО СА ПОСВЕТЕНИ
НА 70-ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ НА СТ.Н.С. I СТ. ДФН ТОДОР АТ. ТОДОРОВ

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

- Александър Лома* (Белград) – Незабелязан досега апелативен рефлекс на праслав. *glazъ в южнославянските езици 5
- Владимир Шаур* (Бърно) – Относно реконструирането на първоначалния облик на глаголицата 11
- Олга Младенова* (Калгари – София) – Наблюдения върху лексиката на дамаскините 15
- Малгожата Коритковска* (Варшава) – За един тип разлики между два текста на новобългарската Библия 22
- Тодор Бояджиев* – За мястото на полудиалекта сред социалните и функционалните подсистеми на езика 27
- Борис Парашкевов* – Из лексиката на град Русе 32
- Любов В. Куркина* (Москва) – Етимологични бележки (по материали от „Български етимологичен речник“) 41

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ

- Анатолій Ф. Журавльов* (Москва) – За един славяно-осетински фразеологичен паралел 46
- Боряна Велчева* – Старобълг. водоважда 'водопровод' 48
- Ангелина Даскалова* – За една стара българска дума 50
- Лидия Стефова* – Необичайни глаголни префикси в Райковския дамаскин 53
- Людвиг Селимски* (Катовице – Велико Търново) – Прилагателното небѣски в банатския говор и у българите католици не е архаизъм, а нововъведение 59

<i>Илона Янишкова</i> (Бърно) – Бележки към българското диалектно <i>илъ</i>	64
<i>Марта Белетич</i> (Белград) – Към произхода на бълг. диал. <i>муняк</i> 'срамежлив, стеснителен човек; мълчаливец; глупак'	67
<i>Христина Дейкова</i> – Проблеми при производните в етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“)	74
<i>Кирил Костов</i> (Берлин – София) – Няколко пояснителни бележки за произхода на немските заемки <i>ланга</i> 'вид краставица' и <i>шлифер</i> 'дълга връхна дреха' в българската професионална терминология	79
<i>Ясна Влаич-Попович</i> (Белград) – Сърбохърватското <i>испòстити</i> : <i>испáштати</i> – граматичен или етимологичен дублет? (Още веднъж за гръцкия произход на сръб. <i>пàтити</i> , бълг. <i>пàтя</i>)	83
<i>Снежана Петрович</i> (Белград) – За произхода на два турцизма: сръб. <i>бенг</i> 'младеж', <i>болме</i> 'тънък зид, преграда' и техните паралели в балканските езици	89
<i>Дарина Младенова</i> – Контаминацията в светлината на ареалната лингвистика	95
<i>Мая Джокич</i> (Белград) – Континуанти на праславянския суфикс * <i>унјі</i> в сърбохърватската народна ботаническа терминология	101

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

<i>Владко Мурдаров</i> – За новите български шрифтове	109
<i>Диана Благоева</i> – Един случай на неправилно калкиране	111

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ

<i>Ванина Сумрова</i> – Първи електронен синонимен речник (тезаурус) на българския език	112
<i>Марта Кърпачева</i> – Дар на библиотеката на Института за български език	113

ЮБИЛЕЙ

<i>Христина Дейкова</i> – Ст. н. с. I ст. дфн Тодор Тодоров на 70 години ...	115
--	-----

ХРОНИКА

<i>Цветанка Аврамова</i> – Международна конференция във Варна за стандарта и субстандарта в славянските езици	122
---	-----

ГОДИШНО СЪДЪРЖАНИЕ	125
---------------------------------	-----

Снежана Петрович (Белград)

ЗА ПРОИЗХОДА НА ДВА ТУРЦИЗМА: СРЪБ. *БЕНГ* 'БЕНКА',
БОЛМЕ 'ТЪНКА СТЕНА, ПРЕГРАДА'
И ТЕХНИТЕ ПАРАЛЕЛИ В БАЛКАНСКИТЕ ЕЗИЦИ*

В сръбския говор на град Призрен е отбелязано съществителното *бѐнг*, *бѐнк* м. 'бенка, естествена или изкуствена; белег, знак, защитна марка' (Чемерикич), *бенк* също (РСА). Същата дума е потвърдена в сръбски език и във формите *бѐн* м. също (Вук, Босна и Херцеговина, Косово, РСА; Елезович I: 42), *бенци* м. мн.ч. 'нанизани от стари пари без стойност или от метални плочки, перли, които лазарките са носели около кръста си' (Църнотравска Кална, материал от РСА). Скок предлага формата *бен* да се изведе от тур. *ben* също (Скок I: 137), докато Шкалич (под *бенчићи*) отправя към *бен*, но тази дума не се открива в речника. Макар да става въпрос за думи с еднаква основа, вариантите *бѐнг* и *бенк* изискват по-прецизно етимологично обяснение, а не просто извеждане от тур. *ben*. Първо ще приведем паралели на тези думи от други балкански езици, тъй като в повечето релевантни етимологични извори липсват отпратки към тях¹.

В книжовния македонски език и в народните говори този турцизъм се среща в следните варианти: *бен* [м.?] 'брадавица' (Яшар-Настева 2001: 86), *бенка*, *бемка* ж. 'бенка, луничка; овца с черни точки по главата; брадавица' (РМЈ, Яшар-Настева 2001: 1), *бенкалив*, *бенкалица*, *бенкичав* прил. 'който има бенки, луничав' (РМЈ), *б'анка* ж. 'малък израстък на кожата', *бенка* 'черно петно на човешка кожа' (Егейска Македония, Пеев 1999: 112).

Покрай бълг. *бѐнка* 'естествено тъмно петънце по тялото', дадено в БЕР (БЕР I: 42), в диалектите са отбелязани и следните форми: *бѐмкъ*, *бѐнкъ* ж. 'черна брадавица по човешкото тяло' (Свищов, БД 3: 294), *бѐмкъ* ж. 'бенка' (Плевен, БД 6: 158), *бѐнга* ж. 'малко тъмно петънце по кожата на светъл човек, луничка', *бѐнгаџ* прил. 'който има бенки по лицето, луничав' (Костур, БД 8: 209), *бѐнка* ж. 'дребни лъскави метални кръгчета, които девойките и невестите лепят на челото и сколуфите за украса' (Родопи, БД 5: 156), *бѐмгъ* ж. и мн.ч. 'луничка по лице или тяло (естествена или изкуствена)' (Зарово, Солунско, Вачева-Хотева – Керемидчиева 2000), *бенкѝсан* прил. 'с бенки по лицето' (Родопи, БД 2: 129).

В румънските речници са отбелязани следните думи: *bēngi* ср. 'черна луничка; изкуствена бенка; петънце, леке', молд. *benchi*, *zbenghi* също (Тиктин I: 315–316); *shengi*, *benic* също (Чоранеску 1966: 77).

* Статията е разработена в рамките на проект 1591: „Етимологични изследвания на сръбския език и изработване на Етимологичен речник на сръбския език“, който се финансира изцяло от Министерството на науката и околната среда на Република Сърбия.

В една студия, посветена на проучването на говора на неколку села в района на гръцко-българско-турската граница, северозападно от град Суфлион, е регистрирано гр. диал. λέγγα 'бенка' (Киранудис). Стандартните гръцки речници не отбелязват този турцизъм.

Во всички споменати извори (Скок, БЕР, Јашар-Настева, Тиктин, Чоранеску и Киранудис) тези думи се тълкуват како заемки од турски². Различни са единствено формите на турските думи, които се привеждат како етимони. Јашар-Настева и Скок сочат само тур. *ben*, а Чоранеску – само тур. *benek*. В БЕР се дават и двете турски форми, а Киранудис освен тях дава и турската диалектна форма од Западна Тракија *benk*, докато Тиктин покрај *ben* споменава и *beng*. Тези различни турски форми отразяват вариантността на фонетичниот облик на самата турска дума, възникнал в резултат на историческиот развој и диалектната разнобразност на турскиот јазик. Без да жееаем да се впусхаме в дискусија за произхода на посочените турски думи, все пак е важно да изтъкнем един факт. Не е сигурно дали тур. *ben* и *benek* са варианти на една лексема и имат еднаков произход, или това са две етимологично различни думи. Тур. *ben* 'бенка' се смята за дума с автохтоен произход (Титце 1: 312; Ерен 1999²: 47), докато *benek* се обяснява како заемка од персиски (Титце 1: 314).

Современната турска форма *ben* произхожда од общотурски корен, којто в среднотур. се отбелязва како *meŋ* и има паралели в повечето езици од по-широката турска јазикова група (Ерен 1999²: 47). Преходът *m- > b-* е настъпил само в турскиот јазик и в неговите диалекти, затоа и како по-стара турска форма на тази дума нај-често се посочва *beŋ* (Титце 1: 312). В современиот турски јазик турскиот назален велар *ŋ*³ редовно, покрај другите рефлексии, дава *n*⁴: *yanlıŝ* 'грешка', *dinlemek* 'слушам', *yen* 'рџкав' и под., каквото е и случајот с думата *ben*. В диалектите обаче лексемата *ben* е регистрирана и с други рефлексии на звук *ŋ*: *benk*, *beğ*, *benğ* 'бенка' (DS: 628). В призренскиот турски говор, за разлика од другите турски говори в Косово, а и изобшчо на Балканите, звук *ŋ* в някои думи се предава с *ng*: *diŋglema* (*dinlemek*), *aŋgma* (*anmak*), *yanğlıŝ* (*yanlıŝ*) и др. (Јусуф 1987: 61–62). В студията за призренскиот турски говор на С. Јусуф не се споменава *ben* 'бенка'. Впрочем, нито описът на анализираниите думи, нито пџк самиот речник в края на книгата, не са составени с намерението да представят окончателен списџк на думите в говора. Затоа може да се допусне, че в този диалект, по аналогия с посочените форми од същото място, е съществувала дума **beng* 'бенка'. Косвено доказателство за това са примерите од сръбскиот призренски говор *bēng*, *bēnk*, чийто пряк етимон би требвало да бџде именито такава турска диалектна форма⁵.

Од всички балкански примери, за сръбските със сигурност може да се тврди, че произхождат од турска диалектна форма със запазен гласеж на звук *ŋ*. Между другото и поради това, че *beng* и *benk* са заети и адаптирани како съществителни од мџжки род, без да се подлагат на допџлнителни словообразователни промени, каквото е и случајот с думите *reng*, *denk* / *denğ* (Призрен, Чемериќич)⁶, с подобен фонетичен строеж.

Формите в рум. *bēngħi*, *benchi*, *zbengħi* и гр. диал. λέγγα 'бенка' също могат да се изведат од тур. диал. *benk*, *beğ*, *beng*. Преминаването в среден

род в румънски не е необичайно явление, срв. *renghi* ср. < тур. *renk* (Тиктин 3: 301).

Българската дума *бѐнка* в БЕР се обяснява като адаптация на тур. *ben* посредством домашната наставка *-ка* по аналогия с думите *пѣнка*, *чирка* с подобно значение. Въз основа обаче на диалектните форми с *-з-*: *бѐнга*, *бѐнгѝф*, *бѐмгъ*, както и на отсъствието на основния облик *бен*, може да се предположи, че в тези турцизми *-з-* и *-к-* са рефлексии на тур. *ğ*, тоест те са били в основата на зетата турска дума. Теоретично бълг. *бенка*, *бѐнга* и под. са могли да възникнат и по следния начин: тур. диал. *benk*, *benğ*, *beng* > бълг. **бенк* м., номинатив **бенкът* > косвен падеж **бенка*. От друга страна, при българските турцизми има вариативност *-к-* / *-з-*: *ренк* : *рѐнгъ* (БЕР 6: 222), така че и двете обяснения за произхода им са в еднаква степен приемливи. Интересно е, че в български формите на съществителното са изключително от женски род и че за възникването на тези форми може да е изиграла важна роля аналогията, спомената в БЕР⁷.

В македонски ситуацията е донякъде по-различна от тази в български, макар че сходството във формите на турцизмите в тези два езика е най-голямо – преди всичко защото е отбелязана основна форма *бен*, а няма варианти със звук *-з-*. Освен това не е възможна реконструкция въз основа на косвен падеж, както в български. Поради това в този случай извеждането на тези турцизми от тур. *ben* е най-приемливо.

При липсата на достатъчно исторически извори и при невъзможността турската диалектна разслоеност на Балканите да се трасира последователно, предложените етимологични решения за произхода на турцизмите в отделни случаи остават на ниво реконструкция. Важното обаче е това, че въз основа на фонетичните форми на анализирани тук турцизми могат косвено да се допълнят данните за развоя и застъпването на отделни фонетични особености в балканските турски диалекти⁸.

*

Единствено в „Речник косовско-метохиског дијалекта“ на Глиша Елезович е регистрирана сръбската дума *бѝлме* ср. 'тънка стена, преграда' (Елезович I: 54)⁹. В речниковата статия авторът извежда думата от тур. *bölme*, но не привежда пример за употребата ѝ в сръбски език. Въз основа на това, както и поради липсата на други сръбски паралели, може да се заключи, че тя не се използва по-широко в народния език. В речниците на турцизмите тя се споменава само у Кнежевич (Кнежевич 1962: 62), но не се дава нито у Шкалич, нито у Скок, който включва много от материала на Елезович¹⁰. Разглеждан изолирано, този турцизъм, освен с отсъствието си в два релевантни извора, не би представлявал особен интерес – дадената от Елезович етимология е правилна и съвсем удовлетворителна във фонетично и семантично отношение. Едва при свързването му с паралели от други балкански езици става видно, че той представлява значима точка в установяването на семантични и формални изоглоси в турцизмите на Балканите.

В съседните езици са отбелязани следните примери, произхождащи от същата турска дума:

Макед. *бол'ме*, *болме* 'тънка стена, с която се преграждат по-големи помещения (в селските къщи се прави от пръти и кал или само на една тухла)' (Прилеп, Неготино, Яшар-Настева 2001: 65¹¹, Титов-Велес, Райтер 1964: 151), *бол'ме* ср. 'тънка стена, преграда' (Егейска Македония, Пеев 1999: 148). Яшар-Настева дава и македонската дума *булме* без значение и употреба (Яшар-Настева 2001: 180).

Бълг. *бил'мê*, *бил'мô* ж. 'овце, отделени по някаква причина от стадото; оградено място за отделени овце; лека ограда' (Родопите, БД 2: 129), *б'ул'м'а* ж. 'отделено стадо, предвидено за клане' (Гюмюрджина, БД 6: 11), *бôл'ме* ср. 'отрязано дърво, пригответено за сечене за огрев: отрязано дърво за цепене' (Костур, БД 8: 211), *бел'мê* ср. 'стадо от сто до двеста овци' (Ихтиман, БД 3: 39).

Алб. *bylme* 'вътрешна стена на къща' (Борецки 1976: 30).

Българските думи липсват в БЕР, а албанският и македонските примери се извеждат от тур. *bölme* 'делене' (Борецки 1976: 30; Яшар-Настева 2001: 65), съответно от народната форма *bülme* (Яшар-Настева 2001: 180)¹².

Турската дума в съвременния език гласи *bölme* 'делене; (дъсчена) преграда, стена от дъски; морски термин: помещение, в което не може да влезе вода; отделение, купе, кабина; стая за ритуално измиване при мюсюлманите; оградено място' (TSS), докато в диалектите са отбелязани следните форми и значения: *bölme* 'труп (дърво) за огрев или за направа на корито, отделен от дебелото стъбло; хамбар; остров; стая; място в старите къщи, отделено за мъже; баня, отделено място в къщите за къпане' (DS: 768), *bülme* 'стая; спалня' (DS: 820). Тези думи водят произхода си от турската основа *böl-*, чието първоначално значение е '(раз)деля' (ЭСТЯ 2: 214–217; Титце 1: 381)¹³.

Балканските облици на този турцизъм са ясно разграничени семантично и формално и формират независими изоглоси. В сръбски, македонски и албански турската дума е заета като строителен, технически термин с основно значение 'преграда'. Към тях би могло да се присъедини само значението 'лека ограда' от българския родопски диалект. Останалите значения в български 'отделена част от стадо овце; отрязано дърво; стадо от сто до двеста овце' се обособяват като отделна цялост. Значението 'отрязано дърво' би могло да се свърже с турското диалектно значение 'труп (дърво) за огрев или за направа на корито, отделен от дебелото стъбло', докато другите две закономерно се извеждат от основното значение на думата *bölme*: 'делене' > 'нещо отделено, отделно', 'отделена част от стадо', отгук и 'стадо от сто до двеста овци' и най-вероятно представляват българска семантична иновация.

Във формален план, трите български форми от Родопите и Гюмюрджина (*бил'мê*, *бил'мô* и *б'ул'м'а*) и албанското *bylme* представляват редовни рефлексии на тур. диал. *bülme*. В думата е отразена промяната тур. -ö- > тур. диал. -ü-, характерна за западнорумелийските диалекти, потвърдена и в турцизмите от съответния ареал¹⁴. Всички македонски примери, сръбската и двете български форми (от Ихтиман и Костур: *бôл'ме* и *бел'мê*) са заети от тур. *bölme*. Този фонетичен облик на турцизмите в български и македонски отразява една отбелязвана вече особеност на западнорумелийските говори от тези области¹⁵, а именно непоследователността във фонетичния преход -ö- > -ü-¹⁶, съответно запазването на -ö- в начална срещка. В турските говори в Косово впрочем, в част-

ност в говора на Призрен, звук *-ö-* в повечето случаи е преминал в *-ü-*, като само в няколко думи е дал *-o-* или *-e-*¹⁷. Тур. *bölme* не е отбелязано в речника на призренския турски говор в нито една форма. Затова тълкуването на сръбското *болме* трябва да се сведе до две предположения: или в местните турски говори думата е гласила **bölme / *bolme*, или тя не е проникнала в този сръбски диалект непосредствено от някой от тези говори, а чрез книжовната турска форма или, евентуално, през македонски език.

БЕЛЕЖКИ

¹ Няма ги, например, у Скок или в БЕР, където такива паралели по принцип се дават последователно.

² По-точно, още Локоч (за румънската) и Миклошич (за българската, сръбската и румънската думи) дават по същина идентично обяснение за техния произход (Локоч 1927: 24; Миклошич 1: 261; Миклошич 3: 14).

³ В текстовете, писани на арабица, се е отбелязвал със специален знак. На латиница най-често се изписва като *ng*, докато във фонетичната транскрипция за него се използва *ŋ*, *ñ* или *ɲ*.

⁴ За рефлексите на този звук в турските езици вж. по-подробно Чагатай (Чагатай 1954, а специално за турски език и неговите диалекти – с. 27-30).

⁵ Че в турцизмите в сръбския призренски говор се пази рефлексът *ng* свидетелстват и следните примери: *јанглиш* прил. 'неточен', нареч. 'погрешно', *јанглашлак* (Чемерикич).

⁶ Трябва да се има предвид, че завършекът *-нк* не е типичен за сръбския език и че при турцизмите с подобен фонетичен облик в някои случаи се вмъква непостоянно *-а-*: *рењак*, *-њка* м. 'цвят, изглед' покрай *ренк* < тур. *renk* също, *дењак*, *-њка* 'вързоп' покрай *денк* < тур. *denk* също (Шкалич 1979: 534, 211; РСА). В тези турцизми *-нк* не е рефлекс на тур. *ŋ*, тъй като и двете турски думи са от персийски произход.

⁷ В полза на тезата, че са съществували варианти **бенк / бенг*, които в български са можели да бъдат адаптирани като съществителни от мъжки род, говорят и аналогични случаи, като например думите *денк* и *ренк* (БЕР 1: 342; БЕР 6: 222).

⁸ Например, да се потвърди предположението за по-широката разпространеност на тур. *ŋ* в румелийски диалекти, направено от Хазай–Каплер (Хазай–Каплер 1999: 657).

⁹ В допълненията Елезович само привежда пример на употреба в турски език от труда на Евлия Челеби (Елезович I: 473).

¹⁰ Думата липсва и в РСА.

¹¹ Авторката отбелязва, че тази заемка е с широка употреба.

¹² За нито една от споменатите турски думи в този извор не е приведено значение.

¹³ Значенията на съществителните с наставка *-та* в турските езици се обособяват в четири основни групи: 'стая (спалня или някаква друга); преграда; част, дял, парче; отделен' (ЭСТЯ 2: 216).

¹⁴ За тази особеност на румелийските диалекти е писано много, срв. напр. Немет (Немет 1956: 17), в частност карта бр. VI, в по-ново време Хазай–Каплер (Хазай–Каплер 1999: 658-659). За отражението на тази особеност на турцизмите в сръбски език вж. Стаховски (Стаховски 1973: 47-53), Петрович (Петрович 2000).

¹⁵ Ихтиман се намира на територията на източнорумелийските говори, а за този турски диалект това е редовен звуков рефлекс.

¹⁶ Срв. Немет (Немет 1956) I. сс.

¹⁷ За тази особеност по-подробно вж. Юсуф (Юсуф 1987: 34-36).

ЛИТЕРАТУРА

- БД: Българска диалектология. Проучвания и материали, С., 1962 –.
- БЕР: Български етимологичен речник, 1 –, С., 1971 –.
- Борецки 1976: *Boretzky, N.* Der türkische Einfluss auf das Albanische II. Wörterbuch der albanischen Turzismen, Wiesbaden.
- Вачева-Хотева – Керемидчиева 2000: *Вачева-Хотева, М., С. Керемидчиева.* Говорът на село Зарово, Солунско, С.
- Елезович I–II: *Елезовић, Г.* Речник косовско-метохиског дијалекта. – I Српски дијалектолошки зборник 4/1932, II Српски дијалектолошки зборник 6/1935.
- Ерен 1999²: *Eren, H.* Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara.
- Киранудис: *Κυρανούδης, Ρ.* Φωνητική τών τουρκικών δανείων τού ιδιώματος Σουφλίου, Θεσσαλονίκη, неотпечатана магистърска работа.
- Кнежевич 1962: *Knežević, A.* Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben, Meisenheim am Glan.
- Локоч 1927: *Lokotsch, K.* Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg.
- Миклошич 1-4: *Miklosich, F.* Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen. – Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philos.-hist. Cl. 34/1884, 239–326 (1), 35/1885, 105–192 (2); Nachträge 37/1889, 1–88 (3), 38/1890, 1–194 (4).
- Немет 1956: *Németh, J.* Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens, Sofia.
- Пеев 1999: *Пеев, К.*: Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел, Скопје.
- Петровић 2000: *Петровић, С.* Дијалекти у контакту – порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије. – Јужнословенски филолог, LVI/3-4, Београд, 803-812.
- Райтер 1964: *Reiter, N.* Der Dialekt von Titov-Veles, Berlin.
- РМЈ: Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања, Скопје, 1986.
- РСА: Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ 1-, Београд, 1959-.
- Скок: *Škok, P.* Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- Стаховски 1973: *Stachowski, S.* Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim, Wrocław etc.
- Тиктин: *Tiktin, H.* Rumänisch-deutsches Wörterbuch I–III, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von P. Miron, Wiesbaden, 1986-1989.
- Титце 2002-: *Tietze, A.* Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, İstanbul.
- Хазай-Каплер 1999: *Hazai, G., M. Kappler,* Der Einfluss des Türkischen in Südosteuropa. – In: Handbuch der Südosteuropa-Linguistik, Hrsg. von *Uwe Hinrichs*, Wiesbaden.
- Чаратај 1954: *Çağatay, S.* Türkçede *ñ* ~ *ğ* sesine dair. – Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara.
- Чемериќич: *Чемериќић, Д.*, збирка речи из Призрена, грађа РСА.
- Чоранеску 1966: *Cioranescu, A.* Diccionario etimológico rumano, Tenerife.
- Шкалич 1979: *Škaljić, A.* Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo.
- ЭСТЯ: *Севортян, Э. В.* Этимологический словарь тюркских языков, Москва, 1974–.
- Юсуф 1987: *Jusuf S.*, Prizrenski turski govor, Priština.
- Јашар-Настева 2001: *Јашар-Настева, О.* Турските лексички елементи во македонскиот јазик, Скопје.
- DS: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I–XII, Ankara, 1963–1982.
- TSS: *Đinđić, S., M. Teodosijević, D. Tanasković.* Türkçe-sırpça sözlük, Ankara, 1997.

Превела от сръбски *Д. Борисова*